

POLONYA ARŞİVLERİNDEN *ARCHIWUM GLÓWNE AKT DAWNYCH* (AGAD) VE OSMANLI TARİHİNE DAİR BELGE KOLEKSİYONLARI

Hacer TOPAKTAŞ

Özet: Osmanlı Devleti'nin XV. yüzyıldan itibaren komşusu ve savaş hâllerinde hasmı olan Polonya (Lehistan) günümüzde Osmanlı tarihi araştırmaları için önemli arşivleri barındırmaktadır. Polonya ile gerek diplomatik gerek ticari olarak yürütülen tarihî ilişkilerin yoğunluğu her iki tarafın arşivlerine de yansımış durumdadır. Ancak şimdiye kadar Polonya arşivleri ile ilgili Türkiye'de yapılmış çalışmalar pek yoktur. Bu bağlamda Polonya arşivlerinin en önde gelenlerinden olan Varşova'da bulunan *Archiwum Glówne Akt Dawnych* (AGAD) yani *Eski Belgeler Merkez Arşivi*, Osmanlı tarihi araştırmaları için kıymet taşıyan belgeler içermektedir. Fatih Sultan Mehmed döneminden XIX. yüzyıla kadar ulaşan vesika koleksiyonlarının Türkiye'deki araştırmacılar tarafından tanınması, gerek Osmanlı tarihi gerekse Avrupa tarihi çalışmaları açısından mühimdir. Türk tarihi ile ilgili Osmanlı Türkçesi, Lehçe, Fransızca, İtalyanca, Latince ve nadiren Almanca ve Rusça olarak karşımıza çıkabilecek bu vesikaların bu çalışma bağlamında özellikle Osmanlı Türkçesi olanlarına öncelik verilmiştir. Zira Avrupa arşivlerindeki Osmanlı Türkçesi arşiv malzemelerinin tarih araştırmaları çerçevesinde bilinip bilimsel çalışmalarda değerlendirilmesi elzemdir. Aynı zamanda Türkiye'deki arşivlerde bulunmayan birçok vesikanın bu arşivlerde bulunuyor olması, AGAD arşivi nevinde hazine-i evrak dairelerinin kıymetini daha da artırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Polonya, Lehistan, Varşova, Osmanlı belgeleri, Archiwum Glówne Akt Dawnych, AGAD.

A Polish Archive, Archiwum Glówne Akt Dawnych (AGAD) and Its Collections of the Ottoman History

Abstract: Poland (Lehistan) that was a neighbor of the Ottoman Empire from the XVth century and sometimes an hostile on the wars has very important archives for studies on the Ottoman history. Intensity of the diplomatic and commercial relations with Poland is reflected in the archives of both countries. So far, studies related to the Polish archives in Turkey is almost nonexistent. In this context, one of the most prominent archives of Poland *Archiwum Glówne Akt Dawnych* (AGAD) namely *The Central Archives of Historical Records* in Warsaw includes very valuable documents for the studies of Ottoman history. The awareness of this document collection that are from the time of Sultan Mehmed II up to the XIXth century is very important not only for the studies on the Ottoman history but European history. In the context of this study especially the Ottoman Turkish ones are given priority among the documents related to the Turkish history which are in Ottoman Turkish, Polish, French, Italian, Latin and rarely Russian and German. Because, it is essential that the use of the Ottoman Turkish archival materials in the European archives for scientific studies within the framework of researches on history. At the same time a lot of

documents which are in this archives but not in the Turkish archives increases even more value of this kind of document treasures like AGAD.

Key words: Poland, Lehistan, Warsaw, Ottoman documents, Archiwum Główne Akt Dawnych, AGAD.

Giriş

Polonya, nam-ı kadim Lehistan'ın Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri çok eskilere dayanır. Çelebi Mehmed döneminde başlayan diplomatik ilişkiler (1414), Lehistan'ın 1795'teki üçüncü taksimine kadar oldukça yoğun yürütülmüştür. Hem Osmanlı Devleti'nin hem Lehistan'ın ortak genişleme alanları olması dolayısıyla Balkanlar, Karadeniz ve Doğu Avrupa'da süren sayısız mücadele ve büyük savaşların yanı sıra, her iki ülke arasında söz konusu ticarî ve iktisadî münasebetler iki ülkenin ilişkilerini artırmıştır¹. Polonya'nın üçüncü taksiminden (1795) sonra da XIX. yüzyılda iki ülke münasebetleri sürdürülmüştür. Diplomatik ve ekonomik ilişkilerin yanında kültürel öğelerde özellikle Polonya tarafında görülen etkileşim, Osmanlı Devleti'ni Polonya'ya açan bir diğer unsur olmuştur². Günümüz tarih kitaplarında özellikle Leh Kralı Jan Sobieski ve II. Viyana Kuşatması dolayısıyla yer alan Polonya, arşivlere bakıldığında bunun ötesinde iki ülke ilişkilerine dair devasa tarihî malzemelerle karşımıza çıkar. Türkiye'de Osmanlı Devleti ile Polonya arasında yürütülen münasebetlere ilişkin çok cüzî sayıda bilimsel çalışma vardır. Ancak Türk arşivleri de aslında Polonya ile ve Türk-Leh ilişkileriyle ilgili evraklarla doludur. Bu bağlamda her iki ülkenin arşivleri, ikili münasebetlerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın diğer devletleriyle olan ilişkilerinin arşiv raflarından çıkartılıp yazıya dönüştürülmesi için araştırmacıları beklemektedir. Bu çalışmada Polonya arşivlerinin en önemlilerinden birisi olan *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie* (AGAD) yani Varşova Eski Belgeler Merkez Arşivi ve bu arşivdeki Osmanlı tarihine dair özellikle de Osmanlı Türkçesi ile kayıtlı evraklar ele alınacaktır.

Polonya XIV-XIX. yüzyıla kadar olan dönem söz konusu edildiğinde, diğer Avrupa devletlerinden farklı bir yapıya sahiptir. XVI. yüzyıldan itibaren krallar asillerden kurulu *Sejm* Meclisi'nde yapılan oylamayla tahta çıkmıştır. Bunun

¹ Başlangıcından XVIII. yüzyıla kadar Osmanlı-Leh ilişkileri ile ilgili derli toplu bir çalışma olarak bk. Kołodziejczyk, 2000. İlişkileri Türkçe kısa bir özet hâlinde değerlendiren bir çalışma olarak bk. Reychman, 1964a. Türk kaynaklarını kullanmayan ama Türk-Leh ilişkilerini değerlendiren çalışmalar olarak bkz. Konopczyński, 1936, Dziubiński, 1998, 2005. Lehistan sefaretnemeleriyle ilgili yapılmış bir çalışma olarak bk. Topaktaş, 2005.

² Bu etkileşimin boyutlarından bir kısmının anlatıldığı bir çalışma olarak bk. Reychman, 1964b, ss. 757-767. Yine köşkün "kiosk"a dönüşerek Leh Kralı Leszczyński'yle nasıl Avrupa'ya taşındığına dair bir çalışma olarak bk. Avcıoğlu, 2003, ss. 662-684.

yanında sosyal ve politik yapısı itibarıyla asilzadelerin siyasi yaşamda oldukça etkin olduğu bir ülkedir³. Bu nedenle de önde gelen birçok soylu ailenin kendi arşivi mevcuttur. Ayrıca Polonya'nın XIX. yüzyılda komşularınca paylaşılmış durumda olması ve başkentin XVI. yüzyıl sonunda Krakov'dan Varşova'ya nakli Polonya'da birden çok arşiv ve kütüphanenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Hâl böyle olunca da Polonya'da yapılacak tarih araştırmalarının birçok arşiv ve kütüphaneden taranmasını gerektirmektedir.

Archiwum Głównie Akt Dawnych w Warszawie/Varşova Eski Belgeler Merkez Arşivi, Osmanlı tarihi araştırmaları için önemli bir devlet arşividir. Bu arşiv XX. yüzyıla kadar Polonya devletine ait evrakların büyük bir kısmını içerir. Bunun yanında birkaç soylu ailenin de arşivlerini barındırmaktadır. *Archiwum Publiczne Potockich*, *Archiwum Radziwiłłów*, *Archiwum Roskie*, *Zbiór Anny Branickiej z Potockich*, *Zbiór Branickich z Wilanowa* bunlardandır. Arşiv, Polonya'nın üçüncü taksiminden sonra Ruslar tarafından Varşova'dan alınarak Rusya'ya taşınmış, 1918'de Polonya'nın bağımsızlığını tekrar kazanmasının ardından, 1921'de iki ülke arasında yapılan antlaşma ile Rusya'dan geri getirilmesi mümkün olmuştur⁴. Buna rağmen XIX. yüzyıl Polonya tarihine dair birçok evrakın hâlen Moskova'da olduğu bilinmektedir.

Arşivdeki *Archiwum Koronne Warszawskie*'ye bağlı *Dział Turecki*/Türkiye Bölümü'nde Osmanlı dönemi Türk tarihine dair birçok tarihî malzeme vardır. Burada bulunan evraklar, 1950'lerde ünlü Türkolog Zygmunt Abrahamowicz tarafından kataloglanmıştır (Abrahamowicz, 1954, ss.142-148 ve 1959a). Hatta XVII. yüzyıl sonuna kadarki dönemi içeren evraklarla ilgili kısmı da katalog olarak yayımlanmıştır. Ancak XVII. yüzyıl sonundan XVIII. yüzyıl sonuna kadar olan dönemi içeren kısım, sadece Abrahamowicz'in el yazısı olarak bulunmaktadır. AGAD arşivinde Osmanlı Devleti ile ilgili olarak karşılıklı yazışmalar, elçi raporları, asillerin Osmanlı ricali ile yazışmaları, padişah nameleri, iktisadî ve ticarî meseleler, savaşlarla ilgili çeşitli raporlar vs. bulunmaktadır. Bu arşivdeki en eski Osmanlı Türkçesi evraklar XV. yüzyıla aittir. *Archiwum Koronne Warszawskie* fonu içerisindeki Türkiye Bölümü'nde en eski evrak ise Sultan II. Mehmed'in Boğdan Voyvodası'na yazdığı 1455 tarihli mektuptur. Bununla beraber evrakların asıl yoğunlaştığı dönem Kanuni Sultan Süleyman dönemidir. Bu evrakların birçoğu padişah nameleri, sadrazamlar ve diğer üst Osmanlı bürokratların mektupları, Osmanlı ve Leh

³ Polonya'da diğer Avrupa devletlerinden farklı olarak Sejm denen meclis sistemi işlemekteydi. Bu Sejmlerde krallar asillerin hepsinin onaylaması gerektiği bir seçim sistemiyle kayd-ı hayat şartıyla seçilirdi. Polonya Sejm tarihi ile ilgili olarak bk. Michalski, 1984 ve Bardach, 1997.

⁴ Bu arşivle ilgili genel kataloglar olarak bk. Zielińska, 1992; Lewandowska, 2008; Karwasiński, 1975 ve Ramatowski, 1988.

elçileri ile ilgili yazışmalar, Osmanlı-Leh savaşları ile ilgili kayıtlar, antlaşma metinleri, Kırım Hanlığı, Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları tüccar ve sınır meseleleri ile ilgilidir. Mesela IV. Murad döneminde Lehistan'a verilen ahidname (1623) metni yaklaşık beş metre uzunluğundadır ve çok iyi muhafaza edilmiştir⁵. Arşivde Osmanlı Devleti ile ilgili tarihî materyaller genel itibarıyla mikrofilme edilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti tarafından gönderilen bazı name-i hümayunlar çok uzun olduğu için mikrofilmlerde birkaç parçaya ayrılarak gösterilmektedir. Osmanlı Türkçesi belgeler yoğunlukla arşivin Türkiye Bölümü'nde toplanmıştır. Ayrıca *Dział Tatarski i Kozacki*'de de Osmanlı Türkçesi evraklar vardır. Bunun haricinde nadiren de olsa farklı arşiv fonlarında Osmanlı Türkçesi vesikalarla karşılaşmak mümkündür. Türkiye Bölümü'ndeki evrakların 1672 yılına kadar olanı bahsedildiği üzere Abrahamowicz tarafından kataloglanmış ve katalog Lehçe yayımlanmıştır. Ancak mevzubahis belgeler ilk olarak XVII. yüzyılda önce Doğu dilleri uzmanı ve oryantalist Samuel Otwinowski (1575/85-1624), XVIII. yüzyıl sonunda ise saray tercümanı Antoni Krutta tarafından tasnif edilmiştir (Abrahamowicz, 1959b, ss. 59-60). Krutta, Osmanlı Türkçesi belgelerin birçoğunu okuyarak özetlerini, yer yer Fransızca, İtalyanca, Latince ya da Lehçe olarak aynı vesikanın boş bir köşesine ya da bir başka kâğıda yazarak evrakın aslına iliştiirmek suretiyle düzenlemiştir⁶. Böylece günümüzde Osmanlı Türkçesi bilmeyen Polonyalı tarihçiler de bu evrakların en azından ne ile ilgili olduğunu anlayabilmekte, yerince de eğer evrakın tüm çevirisi varsa, kolaylıkla faydalanabilmektedir. Zaten Abrahamowicz'in AGAD'daki Türkiye Bölümü kataloğunu hazırlamasında Krutta'nın bu özet ve çevirilerinin büyük faydası olmuştur. Bunun yanında Polonya genelde İtalyan asıllı tercümanları Osmanlı Devleti ile ilişkileri yürütmek için himaye etmiştir. XVIII. yüzyılda Franciszek Guiliani, Antoni Krutta ve Piotr Krutta bunlardandır⁷. Ayrıca Polonya, 1766'ta İstanbul'da *Szkola Orientalna*/Oryantal Okulu'nu açarak Osmanlı Türkçesi bilen kendi elemanlarını yetiştirmeyi hedeflemiştir (Smoleński, 1901, ss. 14-15). Bu okul 1795'te Polonya'nın üçüncü taksimine kadar İstanbul'da çalışmalarına devam etmiştir.

AGAD arşivinde 1672 tarihli Sultan IV. Mehmed (1648-1687) ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın Leh kralı Michał Korybut'a (1640-1673) yazdığı mektuptan sonrası evrakların katalogu ise el yazması hâliyle kalmış, Abrahamowicz yayımlayamamıştır. Ancak araştırmacılar bu el yazması katalogdan faydalanabilmektedir. Mezkur arşivin Türkiye Bölümü'ndeki en geç tarihli evrak ise 1789 tarihini taşımaktadır. İstanbul'a gelen son Leh elçisi Franciszek

⁵ AGAD, *Archiwum Koronne Warszawskie, Dokumenty Pergaminowe*, 5628.

⁶ Antoni Krutta 1777'de Polonya'ya gönderilen son Osmanlı elçisi Numan Enis Bey'e İstanbul'dan Varşova'ya kadar yolcuğu esnasında eşlik etmiştir. Ayrıca Numan Enis Bey'in sekiz aylık elçiliği esnasında da kendisine mihmandarlık yapmıştır.

⁷ Bu tercümanlarla ilgili olarak bk. Reychman, 1959b; 1950 ve 1938, ss. 3-12.

Piotr Potocki'nin Osmanlı Devleti'nce kabulünü ve kendisine mihmandar atandığını bildiren Sadrazam Hasan Paşa ve Reis'ü-l küttaþ Raþid Efendi'nin mektuplarını içerir. Ancak Türkiye Bölümü fonu haricindeki farklı fonlarda daha geç tarihli belgelere rastlamak mümkündür. Mesela Polonya'nın ünlü soylu ailelerinden Potocki ailesine mensup Piotr Potocki'nin kurduğu fonda bulunan ve 1790-1795 arası Osmanlı Devleti ile Lehistan arasındaki ilişkilere dair yazışmalar bunlardandır. Zaten bu tarihten sonra 1790'larda Polonya'nın peş peşe ikinci ve üçüncü paylaşımı gerçekleştiği için bundan sonraki dönemlere ait sağlıklı bir arşivden bahsetmek mümkün değildir. Lehistan XIX. yüzyılda resmen var olmasa da fiilen Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini sürdürmüş, hatta iki Leh elçisi Varşova Hükûmeti temsilcisi sıfatıyla İstanbul'a gelmiştir (Anafarta, 1979, ss. 96-101). Bu arşivde XIX. yüzyıl Osmanlı-Leh münasebetlerine dair pek bir şey yoktur denilebilir. Çünkü bu dönem Türkiye ilişkileri ile ilgili arşiv malzemeleri hâlâ Moskova'da tutulmaktadır ve araştırmalar için oraya gitmek icap etmektedir.

Bunların dışında AGAD arşivinde Osmanlı tarihi ile ilgili farklı dilde zengin birçok malzeme mevcuttur. Başta Lehçe olmak üzere Fransızca, Latince, İtalyanca, Rusça, Almanca evrak görmek mümkündür. Bunlar genelde Archiwum Koronne Warszawskie (bu fon içerisindeki *Dział Turecki*'nin yanında *Dział Tatarski*, *Dział Moldawski i Wołoszczyński* gibi bölümlerde), *Archiwum Publiczne Potockich*, *Archiwum Radziwiłłów*, *Metryka Koronna*, *Metryka Litewska*, *Zbiór Anny z Branickich*, *Archiwum Skarbu Koronnego* gibi arşiv fonlarında bulunmaktadır. Mesela XV-XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti ile yapılan savaşlarla ilgili yoğun yazışmalar ve raporlar genelde Latince ve Lehçedir. Hotin Savaşı, Kamanıçe Seferi ve II. Viyana Kuşatması'nın yaşandığı 1683-1700 dönemi mücadeleleri ve yapılan antlaşmalarla ilgili arşiv evrakları sayıca çoktur. Ayrıca gelip giden elçilerle ilgili raporlar, mektuplar ve sefaret harcamaları da yine kayıt altında tutulmaktadır. Mesela Leh elçilerinden Zbaraski (1622), Wysocki (1671), Leszczyński (1699-1700), Benoe (1742), Aleksandrowicz (1766), Boscamp (1776-1778), Potocki (1789-1792) gibi Leh elçilerinin sefaretleriyle ilgili evrakların büyük kısmı buradadır. Bunun yanında Osmanlı elçileri ile ilgili birçok kayıt da mezkur arşivde tutulmaktadır. Özellikle XVIII. yüzyılda Polonya'ya gönderilen Osmanlı elçileri ve elçilikleri ile ilgili belgelerin sayısı daha da artmaktadır. Bunun yanında belirtilen sefirler ve sefaretlerden dolayı oluşan harcamalarla ilgili olarak da kayıtlar mevcuttur (Wajs, 1999, ss. 40-45).

AGAD arşivinde bulunan ve Türkiye'deki arşivlerde yer almayan bazı vesikalar, Türk-Leh ilişkilerinin henüz ortaya konulmamış farklı taraflarının sergilenmesi açısından kıymet taşır. Örneğin XVII. yüzyılda yaşanan Türk-Leh Savaşları'yla ilgili bilinmeyen noktalar, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren Rusya'nın Polonya'yı Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçirmek için

yürüttüğü politika ve propagandalar, bu dönemde yaşanan Kuzey Savaşları ile bu savaşların Osmanlı Devleti'ne yansımalarını ve 1710'larda İsveç Kralı XII. Karl ile ilgili gelişmelerin farklı yüzlerini bu arşivde muhafaza edilen kayıtlardan anlamak mümkündür. Günümüzde hâlâ Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya gönderdiği elçilerin tamamı bilinmemektedir. Belirtilen dönemde Dersaadet tarafından Varşova'ya gönderilmiş bazı Türk elçilerinin varlığını bu arşivdeki evraklar göstermektedir. Özellikle XVI ve XVIII. yüzyıllarda “Çavuş” daha sonra “Ağa”, “Bey” ve “Efendi” olarak adlandırılan ve Polonya'ya gönderilen Türk elçileri vardır. Ancak bu elçilerle ilgili kayıtlar Türkiye'deki arşivlerde mevcut değildir. Mevzubahis elçilerin varlığı Polonya arşivleri sayesinde mümkün olmaktadır. Mesela 1710-1714 arasında Polonya'ya gönderilen en az üç dört Türk elçisinin olduğunu AGAD'da bulunan belgeler göstermektedir⁸. Bu bağlamda AGAD arşivi Osmanlı Devleti'nin Doğu Avrupa ve buna dâhil olarak Polonya politikasının ve diplomasisinin farklı ve önemli ayrıntılarını gösteren kayıtları içermektedir. Ayrıca XVII. yüzyıl Osmanlı-Leh savaşlarının yanı sıra 1736-1739 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı ile ilgili ilginç evraklara da rastlamak mümkündür. Yine Polonya ile yürütülen yoğun ticaret ve bu bağlamda oluşturulan ticaret ağına ilişkin bu arşivde yer alan belgeler de Osmanlı Devleti'nin iktisadî tarihi incelemeleri açısından kıymet taşır. Bunların yanında Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Devleti adına birebir Polonya ile yürüttüğü ilişkilerin boyutunun görülebileceği kayıtlar yine AGAD arşivinde saklıdır⁹. Nitekim Kırım Hanları çoğu kere Osmanlı Devleti adına Polonya'ya birçok elçi göndermiştir. Bunların büyük kısmı Türkiye'deki arşiv kayıtlarında mevcut olmadığından bilinmemektedirler. Ancak AGAD arşivinde bu hususta birçok evrak bulunmaktadır (Wajs, 1999, ss. 27-28, 30). Ayrıca bunlar Osmanlı Devleti'nin Kırım Hanlığı'nı Doğu Avrupa siyasetinde ne yönde değerlendirdiğinin göstergesidir¹⁰.

Yukarıda belirtilenler AGAD arşivinin Osmanlı tarihi araştırmaları için mühim bir yer teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Arşivcilik sistemi bakımından diğer Avrupa devletlerinin arşivlerinin imkânlarına sahip olmasa da AGAD arşivi Osmanlı tarihi araştırmaları için mühim bir arşivdir. Nitekim İngiltere'deki *The National Archives* ve Fransa'daki *France Diplomatie-Ministère des affaires étrangères et européennes* gibi modern arşivler araştırmacılara uygun çalışma ortamları sunmaktadır. Ancak AGAD arşivi çalışma olanakları bakımından çok

⁸ Faik Reşit Unat Lehistan'a XVIII. yüzyılda giden elçilerin sayısını yedi olarak verse de AGAD'da bulunan kayıtlar bu sayıyı artırmaktadır. Bk. Unat, 1992.

⁹ Kırım Hanlığı ile ilgili olarak Polonya'da yapılan en yeni çalışmalardan biri olarak bk. Królikowska, 2010.

¹⁰ Kırım Hanlığı ile ilgili belgeler genelde AKW içerisindeki *Dział Tatarski*'de bulunmaktadır.

daha geridedir. Mezkur arşivin çalışma şartları gerek arşivcilik anlayışı olarak gerek arşivleme sistemi bakımından araştırmacıları olumsuz etkilemektedir. Fakat arşivin bu hâli kendisinin tarih araştırmaları için önemini azaltmamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Polonya ile olduğu kadar Rusya, Avusturya, Prusya, Fransa, İngiltere, Macaristan ve İsveç ile olan ilişkilerini de daha iyi analiz edip değerlendirmek için Polonya arşivlerinin önemi göz önündedir. Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Orta Avrupa politikalarını bütüncül bir perspektiften değerlendirebilmek için Polonya'nın ve Polonya arşivlerinin de değerlendirilmesi zaruridir. Bunun yanında Türkiye'deki arşivlerde bulunmayan fakat Polonya arşivlerinde bulunan birçok evrak Osmanlı tarihi yazımı hususunda araştırmacıların konuya daha geniş ve farklı yönlerden bakabilmesini sağlayacaktır. İki ülke ilişkilerinin ve yaşanan savaşların objektif değerlendirmesi başta Polonya ve Türkiye arşivlerinin birlikte değerlendirilmesi ile mümkün olacaktır. AGAD arşivi tarih araştırmalarının bu bağlamda gerçekleştirilmesine hizmet edecek en büyük Polonya arşivlerinden biridir.

Kaynakça

- Abrahamowicz, Z. (1954). Dokumenty Tatarskie i Tureckie w Zbiorach Polskich. *Przegląd Orientalistyczny*. 1954, 2 (10), 142-148.
- Abrahamowicz, Z. (1959a). *Katalog Dokumentów Tureckich: Dokumenty do Dziejów Polski i Krajów Osmańskich*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Abrahamowicz, Z. (1959b). Antoni Łukasz Krutka. *Polski Słownik Biograficzny (PSB)*, VIII, 59-60.
- AGAD. *Archiwum Koronn e Warszawskie, Dokumenty Pergaminowe*, 5628.
- Avcioğlu, N. (2003). A Palace of One's Own: StanislasI's Kiosksand the Idea of Self-Representation. *The Art Bulletin*, V. 85, 4, 662-684.
- Bardach, J. (ed), (1997). *Dzieje Sejmu Polskiego*. Warszawa: Wydaw. Sejmowe.
- Karwasiński, J. (red). (1975). Archiwum Koronne Warszawskie (Archivum Regni Secretius Varsaviense) [w:] "Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie". Przewodnikpозespolach, 1, *Archiwadawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum Główne Akt Dawnych.
- Kołodziejczyk, D. (2000). *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th–18th Century): An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*. Leiden: Brill.
- Konopczyński, W. (1936). *Polska a Turcja 1683-1792*, Warszawa: nakł. Instytutu Wschodniego w Warszawie.
- Królikowska, N. (2010). *Law and Division of Power in the Crimean Khanate. A Study on the Reign of Murad Giray (1678-1683)*, PhD thesis, supervisor D. Kołodziejczyk, University of Warsaw, Institute of History, Warsaw.

- Lewandowska, D. (red). (2008). *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Informator o zasobie archiwalnym*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum Główne Akt Dawnych.
- Michalski, J. (ed). (1984). *Historia Sejmu Polskiego, I-II*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Ramatowski, F. (red). (1988). *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik pozasobie. II. Epokaporozbiorowa*, Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum Główne Akt Dawnych.
- Reychman, J. (1938). Piotr Krutka Emisariusz Kościuszki do Stambułu. *Wschód-Orient*, R. IX, 2, 3-12.
- Reychman, J. (1950). *Znajomość i Nauczanie Języków Orientalnych w Polsce XVIII Wieku*. Wrocław: Nakł. Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego.
- Reychman, J. (1959). *Życie Polskie w Stambule w XVIII Wieku*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Reychman, J. (1964a). *Polonya ile Türkiye Arasında Diplomatik Münasebetlerin 550. Yıldönümü*. Ankara: [y.y]
- Reychman, J. (1964b). XVIII. Yüzyılda Lehistan Uygurluğında Görülen Türk Etkileri. *Belleten*, XXVIII, 757-767.
- Smoleński, W. (1901). *Polska Szkoła Orientalna w Stambule 1766-1795*, Kraków: [y.y]
- Topaktaş, H. (2005). *Osmanlı Sefaretnameleri Işığında 1730-1763 Yıllarında Osmanlı Devleti ile Lehistan/Polonya Arasında Diplomatik İlişkiler*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Unat, F. R. (1992). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. 3. Bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Wajs, A. (opr.), (1999). *Archiwum Skarbu Koronnego Rachunki Poselstw, Sumariusz*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych Archiwum Główne Akt Dawnych.
- Zielińska, T. (red), (1992). *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie: informator o zasobie*, Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Archiwum Główne Akt Dawnych.